

Provedba međupredmetne teme “Građanski odgoj i obrazovanje” u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj: rezultati kvalitativnog istraživanja

Marko Kovačić, Nikola Baketa i Mario Bajkuša

Kovačić, M., N. Baketa i M. Bajkuša (2023.) Provedba međupredmetne teme “Građanski odgoj i obrazovanje” u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj: rezultati kvalitativnog istraživanja. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

Kontekst

Republika Hrvatska jedna je od rijetkih država u kojoj se kontinuirano provode istraživanja isključivo posvećena političkoj kompetenciji učenika i učenica, tj. provedbi građanskog odgoja i obrazovanja. Dodamo li tim istraživanjima bogat korpus istraživanja mladih i obrazovanja, plauzibilno je zaključiti da su saznanja o načinu na koji mladi doživljavaju i uče o demokratskim procesima kvalitetno i detaljno potkrepljeni empirijskim podacima.

Vlasta Ilišin (2002) na podacima iz 1999. godine zaključuje da uzrok identificiranoj političkoj pasivnosti mladih „valja tražiti prije svega u društvenoj okolini, u kojoj neki akteri, procesi i odnosi destimuliraju politički angažman mladih“ (Ilišin, 2002: 190-191), pritom misleći i na obrazovni sustav. Sličan nalaz nalazimo i u empirijskom istraživanju 2005. godine u kojem ista autorica ponovo upozorava na demokratski deficit mladih te navodi da „ako starije generacije, socijalizirane u drukčijem političkom poretku, ipak ne mogu u optimalnoj mjeri obaviti prenošenje vrijednosti na nove naraštaje, i ako je funkcioniranje političkih institucija još uvijek obilježeno brojnim ‘dječjim bolestima’ demokracije, onda je obrazovanje, koje će razvijati građansku kompetenciju, nužno.“ (Ilišin, 2005: 132). Nastavno, 2007. godine čak 65% mladih navodi da je potrebno uvesti bolju edukaciju o građanskim pravima i demokraciji (Ilišin i Radin, 2014).

Četiri godine kasnije objavljeni su rezultati prve iteracije empirijskog istraživanja o građanskom odgoju i obrazovanju u kojem svi autori na temelju uočene nedovoljno razvijene građanske kompetencije učenika završnih razreda srednjih škola pozivaju na uvođenje građanskog odgoja i obrazovanja (Bagić, 2011). Isti zahtjev se ponavlja i u knjizi koja je nastala kao rezultat druge iteracije ovog istraživanja (Kovačić i Horvat, 2015), a 2021. godine, nakon uvođenja međupredmetne teme građanskog odgoja i obrazovanja, autori Baketa, Bovan

i Matić-Bojić zaključuju da je „ukupno političko znanje na cjelokupnom uzorku učenika razmjerno nisko“, odnosno da „sudionici istraživanja pokazuju prilično niske razine političke participacije te povjerenja u različite institucije i izvore informiranja“ (Baketa, Bovan i Matić-Bojić, 2021: 62).

U međuvremenu, i druga empirijska istraživanja mladih, poput onih iz 2014. i 2017. godine ponovo apostrofiraju nužnost implementacije kvalitetnog odgoja i obrazovanja za demokraciju u hrvatski obrazovni sustav.

Kvalitativno istraživanje iz 2017. godine razmatra perspektivu učitelja o (međupredmetnoj) provedbi nastave građanskog odgoja i obrazovanja (Kovačić, Baketa i Bajkuša, 2017). Rezultati ovog istraživanja pokazali su da „nastavnici ističu brojne manjkavosti ovakvog dizajna građanskog odgoja i obrazovanja poput nedovoljne osposobljenosti nastavnika, organizacijske izazove, prevelikog administrativnog opterećenja, arbitrarnosti nastavnika, odnosno nevoljkosti da svi provode građanski odgoj i obrazovanje te prilične nebrige institucija za kvalitetu samog međupredmetnog sadržaja.“ (Kovačić, Baketa i Bajkuša, 2017: 18) Osim toga, rezultati sugeriraju da nastavnici vjeruju da je međupredmetni sadržaj manje važan od predmetnog te da mu zbog prevelikog opterećenja vlastitim predmetima ne mogu svi posvetiti jednaku pažnju. (ibid)

Iz svega navedenoga, sasvim je jasno da znanstvena istraživanja mladih, a onda i konkretnije učenika i učenica, nedvojbeno ukazuju na propust hrvatskih obrazovnih vlasti u vidu ignoriranja apela uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja koji je uvelike zaslužan za demokratski deficit mladih.

Neka vrsta građanskog odgoja i obrazovanja (GOO) u hrvatskom obrazovnom sustavu postoji od 1999. godine kada je Agencija za odgoj i obrazovanje preuzela provedbu projektne aktivnosti „Projekt građanin“, te je u razdoblju 2012.-2014. godine u 12 hrvatskih škola eksperimentalno provedena nastava GOO-a, a paralelno s tim i eksperimentalno istraživanje u dvanaest škola u Republici Hrvatskoj kako bi se provjerila relevantnost i primjerenost kurikuluma i modela njegove provedbe (Spajić-Vrkaš, 2014). Ministarstvo nadležno za obrazovanje je 2014. godine donijelo „Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj“, a iste godine GOO je uvršten i u trenutno važeći strateški dokument iz područja obrazovanja Strategiju obrazovanja, znanosti i tehnologije.

Naposljetku, 2019. godine, u sklopu krnje obrazovne reforme pod nazivom „Škola za život“, uvodi se sedam međupredmetnih tema, od kojih je jedna i Građanski odgoj i obrazovanje. Kroz pet odgojno-obrazovnih ciklusa ciljevi GOO-a su osnažiti građansku kompetenciju učenika, usvojiti znanja o ljudskim pravima, političkim konceptima, procesima i političkom sustavu, promicati vrijednosti ljudskih prava te u demokratskoj kulturi škola razvijati ustavne vrijednosti (NN 10/2019). Sukladno zakonski donesenom kurikulumu, navedeni ciljevi razvijaju se kroz tri domene: ljudska prava, demokracija i društvena zajednica. Ova međupredmetna tema tako postaje obavezni dio obrazovanja te su ishode navedene u kurikulumu učitelji dužni integrirati u svoja predmetna gradiva sukladno navedenim preporukama za ostvarivanje odgojno-obrazovnih očekivanja.

Metodološke napomene

S ciljem praćenja iskustava učitelja/ica vezano uz provedbu međupredmetne teme GOO-a u hrvatskim školama te detektiranja ključnih izazova, metodološki dizajni definirali smo trima istraživačkim pitanjima::

1. Koje je iskustvo provedbe međupredmetne teme GOO-a među učiteljima?
2. Koje su prednosti, a koje prepreke provođenja GOO-a kao međupredmetne teme u školama?
3. U kojoj mjeri je provedba GOO-a dana različita u odnosu na razdoblje prije 2019. godine?

Kao i u prethodnom istraživanju 2017. godine korištena je kvalitativna metodologija. Ovog puta provedeno je devet fokusnih grupa i tri intervjua i tri intervjua s učiteljima osnovnih i srednjih škola iz Splita, Siska, Pule, Slavenskog Broda, Rijeke, Osijeka i Vukovara. Od toga, deset razgovora obavljeno je uživo, dok su dva provedena *online*, a ukupno je sudjelovalo 35 učitelja i učiteljica. Cijelo istraživanje provedeno je između ožujka i svibnja 2022. godine. Nakon što je finaliziran protokol za provedbu istraživanja te dobiveno pozitivno mišljenje Etičkog povjerenstva Instituta za društvena istraživanja, tri istraživača provela su fokusne grupe i intervjue, razgovori su snimani i kasniji transkribirani. Po završetku transkripcije odrađeno je induktivno kodiranje te na temelju dobivenih kodova i kategorija – tematska analiza. U nastavku donosimo najznačajnije rezultate predmetnog istraživanja.

Rezultati

Prvo istraživačko pitanje eksplorativnog je karaktera i odnosi se na dojam učitelja o samoj provedbi međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja (GOO). Analizom materijala apstrahirane su tri kategorije unutar domena provedbe – nesustavnost provedbe, privilegiranost predmeta i suradnja kao faktor provedbe.

Intervjuirani učitelji unisono tvrde da provode GOO kao dio svojih matičnih predmeta. Smatraju da se određeni dio gradiva može kvalitetno povezati s idejom GOO-a, ali pri tome gotovo uopće ne spominju deklarirane ishode navedene u međupredmetnom kurikulumu. Iz nalaza je sasvim jasno da provedba međupredmetne teme GOO-a nije sustavna i koordinirana u školama čiji su predstavnici sudjelovali u istraživanju. Dapače, često se kao ključan faktor uspjeha ističe osobna motivacija učitelja za provedbu te njihova sposobnost i spremnost koreliranja ishoda. Tako jedna od učiteljica tvrdi:

Ja predajem likovni i zapravo nema ni jedne teme koju mi obrađujem ili jedinice koju ja ne povezujem s realnim, tekućim vremenom i situacijom. Dakle s moje strane je, mislim, nemam ga napisano, nemam ga napismeno. Nemam nekakav plan program niti metode. Jednostavno je dio, valjda, mog života pa ga dijelim i s klincima. I to je to što mogu napraviti.

Osim toga, prisutan je stav da je GOO ionako dio predmetne nastave te da nije potrebno dodatno naglašavati njegove ishode.

Evo građanski odgoj i obrazovanje zaista protkan kroz sve predmete i nešto posebno da naglašavam ili da nešto posebno se pretjerano pripremam, ne.

Pri samoj provedbi posebno se ističe nedostatak refleksije. Naime, učitelji rijetko osvještavaju učenike da su neke od tema, premda prisutne i dio sadržaja GOO-a, uistinu i način građanskog obrazovanja. Tako jedna od učiteljica koja predaje Hrvatski jezik to oslikava na sljedeći način:

Naravno da neću reći danas, djeco, dok smo mi govorili o Anni Frank, zapravo smo se dotakli i kršenja prava djeteta između ostaloga, a to je naša među predmetna tema. Na taj je način učenici ne osviješćuju i mislim da bi bilo nakaradno da im se naglašava što mi činimo u određenom trenutku.

S druge strane, ovakva razmišljanja učitelja u suprotnosti su s pedagoškom literaturom koja je suglasna da izostanak refleksije u obrazovanju o tome što je i zašto je nešto usvojeno ima negativne posljedice za primjenu usvojenog sadržaja (Griggs i dr., 2018), tj. mogućnost apstrahiranja iz pojedinačnog prema općem (Kolb, Boyatzis, i Mainemelis, 2001).

Osim nedovoljno sustavnog pristupa provedbi međupredmetne teme GOO-a, učitelji uočavaju i privilegiranost nekih od predmeta. Tako tvrde da je mnogo jednostavnije učiteljima jezika, etike, sociologije ili politike i gospodarstva inkorporirati sadržaje GOO-a u postojeće sadržaje svojih predmeta od primjerice učitelja biologije.

Ja predajem sociologiju, predajem etiku. Dakle, gdje ćeš većih tema nego u predmetima kojima predajem tako da ... naravno, i izazovi koji nam se nameću iz društva prema obrazovnom sustavu.

Ma ja u principu ne mogu to stalno s njima, s obzirom da predajem predmet Politiku i gospodarstvo nekako implementiram sve skupa. I održivi razvoj, pričamo dosta o koliko u biti učestvujemo u tom ajmo reći i u nekim političkim procesima i kao sudionicima jednog civilnog društva i to o građanskim pravima i tako. To je taj moj segment jer više dam učenicima da oni promišljaju što se događa, kako percipiraju oko sebe.

Moj svaki sat lektire, uključivanje međupredmetne teme građanski odgoj. Svaki puta kada aktualiziraju tu lektiru.

Osim toga, navodi se i prijemčivost Sata razredne zajednice i razredne nastave za ovakav tip sadržaja.

I nešto se može nekako progurati kroz sat razrednika. Ako imate dovoljno onih resursa, materijala ili, ne znam, ako ste educirani na neki način za provesti građanski odgoj kroz sat razrednika.

Građanski odgoj provodimo mi u razrednoj nastavi općenito kroz sve predmete, nadovezujemo se, tu ne mogu izdvojiti ništa onako konkretno da, jedino na satu razrednika malo češće neke stvari, ali konkretno uz sve predmete mi ga možemo provesti i uz prirodu i na satu hrvatskoga pa čak i u matematici.

Ovaj nalaz ima nekoliko implikacija i otvara raspravu o jednom važnom problemu – inicijalnom obrazovanju učitelja te njihovom stručnom usavršavanju. Naime, sasvim je logično da je učiteljima prirodnih predmeta teže postići ishode iz GOO-a uz svoju nastavu od učitelja primjerice engleskog jezika. Međutim, s obzirom na obvezu provedbe koja je predviđena uvođenjem međupredmetne teme, nužno je i da inicijalno obrazovanje učitelja prati takve zahtjeve. Inicijalno obrazovanje učitelja trebalo bi ponuditi kvalitetno obrazovanje na temu korelacije nastavnih predmeta, provedbe međupredmetnih tema te modifikacije nastavnih sadržaja matičnih predmeta na način da se ekstrapoliraju konkretni sadržaji u općenite kako bi učenici usvajali predviđene ishode. Uz to, očito je potrebno intenzivirati stručna usavršavanja učitelja u temama provedbe međupredmetnih sadržaja, a učiteljima, pogotovo prirodnih predmeta, ponuditi edukaciju iz tema GOO-a.

Treći faktor provedbe GOO-a su različiti oblici suradnje - učitelja s ravnateljima, učitelja s drugim učiteljima te učitelja i škola s lokalnom zajednicom. U razgovoru s učiteljima, stav ravnatelja prema GOO-u često se pokazao prevalentnom temom. Naime, neki od učitelja vjeruju da je (ne)sklonost ravnatelja GOO-u razlog njegovog kvalitetnog ili manje kvalitetnog provođenja. Pritom se unutar ove domene često spominju teme njihovog reizbora, utjecaja političkih stranaka ili svjetonazora ravnatelja. Jedna od učiteljica to je slikovito sažela:

To je nešto o čemu se ne govori, to je kao Carevo novo ruho. Car je gol, ali mi se svi divimo, kao sve je u redu, ali svi znamo da ništa nije u redu. Dakle, ovisno tko vam je ravnatelj u školi on promiče ili ne promiče taj građanski odgoj.

Suradnja među učiteljima je ambivalentna te o ovisi o nastavnom kolektivu. Dok u nekim školama koordinacija funkcionira na vrlo dobar način pri čemu se učitelji dogovaraju o provedbi sadržaja i zajedničkom pristupu, u drugim kolektivima suradnja izostaje. Učitelji su složni u tome da je potrebno imati jednu osobu u školi koja će se baviti koordinacijom školskih tema, pri čemu se školski pedagog nameće kao racionalan odabir.

I vrlo slabe su korelacije tipa da mene sad na primjer izmišljam, kolegica iz geografije zamoli "Slušaj, treba mi tvoja pomoć, provodim Građanski odgoj, ajde ti odradi taj i taj dio, na informatici će oni ovo u Excelu, ja ću ovo...toga nema. Nikada nije ni postojalo. Nedostatak suradnje, nemaš ljude s kojima želiš raditi i uvijek nađu ljude prije van škole nego u školi

Mi smo se dogovarali točno taj mjesec tko, će što će i onda to nekako krene i onda to kao dosegne svoj vrhunac.

Lokalna zajednica i akteri izvan škole prepoznati su kao saveznici u provedbi međupredmetnog sadržaja GOO-a. Sudionici istraživanja navode da se ponekad čini da su ti akteri više motivirani od školskog kolektiva da se usvoje ishodi GOO-a, no da suradnja s

njima ovisi o učitelju i ravnatelju. Erasmus+ projekti također su pozitivni su primjer kako se postižu ishodi GOO-a.

Mi ustvari stalno to radimo, samo što to nije zvanično građanski odgoj. Dakle, sve te teme se, ovaj su, na našim nastavama i dosta mi ustvari surađujemo. To bi možda netko, negdje prozvao projektima, al' nama je to nekako negdje usput i dosta smo nekako transparentni i vidljivi i u gradu, s obzirom da nam je i takva struka pa često imamo te neke javne akcije. Dakle, dosta surađujemo s lokalnom zajednicom. Prepoznatljivi smo, škola smo, partner Europskog parlamenta od nedavno, imamo Erasmus projekte.

Iz svega navedenoga razvidno je da je suradnja važan faktor kvalitetne provedbe GOO-a. Uostalom, literatura koja se bavi provedbom GOO-a jasno ocrtava nužnost suradnje. Tako Edelstein (2015) navodi da je suradnja s lokalnom zajednicom prisutna i u preporukama Vijeća Europe te da je to efektivan način usvajanja građanske kompetencije i posljedično povećavanja participacije mladih. Važnost suradnje među učiteljima prepoznaje i Monaghan (2010) koji tvrdi da je za „pametnu međupredmetnost“ nužno strateško planiranje i postojanje svijesti, tj. strategije među učiteljima o načinima provedbe međupredmetne teme.

Drugo i treće istraživačko pitanje koje nas je zanimalo odnosi se na pozitivne strane, ali i prepreke u provedbi međupredmetnog sadržaja GOO-a te usporedba aspekata prije i nakon donošenja novog kurikulumu međupredmetne teme GOO-a 2019. godine. Premda su neki od navedenih aspekata već navedeni u prethodnom dijelu, u ovoj kategoriji identificirano je nekoliko zanimljivih segmenata.

Kada se govori o pozitivnim stranama i utjecajima provedbe GOO-a kroz međupredmetnu temu, uglavnom se navode prednosti za učenike i to u vidu povećanog pristupa informacijama, te jačanja samosvijesti učenika. Budući da se GOO dotiče suvremenih tema, učenici isto tako bolje prepoznaju situaciju u zajednici te uočavaju probleme koji ih okružuju, ali i potencijale zajednice u kojoj žive. Sudionici navode da je GOO nužno provoditi u suradnji s lokalnom zajednicom, prvenstveno s organizacijama civilnog društva. Takva vrsta provedbe nedvojbeno utječe na vidljivost i ugled škole. Komunikacija s lokalnom zajednicom je, procjenjuju učitelji, bolja, te su suradnje intenzivnije. Učitelji primjećuju da učenici koji slušaju sadržaj GOO-a imaju tendenciju nastaviti s aktivizmom i nakon, tj. izvan škole. U razgovoru s učenicima učitelji dobivaju informacije da su ih neki od sadržaja GOO-a potakli da se aktiviraju oko pojedinih tema te čak i uključe u rad lokalne zajednice, prvenstveno udruga.

Zanimljivo je usporediti rezultate ove iteracije istraživanja s onom od prije pet godina. Naime, u istraživanju iz 2017. godine o provedbi tadašnjeg modela GOO-a, učitelji su istaknuli da su prednosti: životnost sadržaja, povećani naglasak na razvoju vještina umjesto dotadašnjeg fokusa na znanje, participativna metodika, poboljšana suradnja s kolegama, bolja atmosfera u školi i osobno zadovoljstvo učitelja. Ova rudimentarna komparacija sugerira da sadašnji sudionici ispitivanja umjesto odnosa u školi i osobne zadovoljštine sadržajem, ipak u većoj mjeri uviđaju prednosti ishoda GOO-a među učenicima što je bez daljnje pedagoški cilj stipuliran u kurikulumu međupredmetne teme.

S druge strane, istraživački rezultati sugeriraju postojanje niza prepreka u kvalitetnoj provedbi GOO-a. Iako dizajn istraživanja nije takav da ono omogućuje generalizaciju, interesantno je uočiti pojavnost problema u samoj provedbi. U prvom redu učitelji ističu

nesustavnost provedbe, preveliku arbitrarnost u pogledu motiviranosti učitelja koji (ne) žele provoditi GOO i preveliku ovisnost o (ne)potpori ravnatelja, aspektima o kojima je bilo riječi u prethodnom dijelu analize. Osim ovih, učitelji navode nedovoljno kvalitetnu edukaciju i usavršavanje za međupredmetnu temu GOO, ali i o načinu provođenja međupredmetnih tema.

Učitelji ističu da su njihovi predmeti prenatrpani ishodima te da nemaju vremena provoditi i međupredmetne sadržaje, a ujedno se naglašava da su učenici dovoljno opterećeni sadržajem pa dolazi do zasićenja čime se međupredmetne teme odrađuju samo formalno, bez jasnih procjena o njihovoj djelotvornosti. Posljednja prepreka je ideološke prirode, odnosno ispitanici jasno tvrde da je „ovaj poluproizvod“ tj. međupredmetnost GOO-a rezultat pretežito konzervativnog okruženja.

Ispitanici su 2017. godine prvenstveno navodili problem neusklađenosti tradicionalno predmetnog usmjerenja našeg obrazovnog sustava s idejom međupredmetnosti, tj. nedovoljnu kompetenciju u dizajniranju korelacija ishoda njihovih i drugih predmeta. Osim toga, spomenut je izazov uspostavljanja kvalitetne komunikacije s kolegama oko koordinacije postizanja ishoda, prevelik imperativ administrativnog opterećenja kojeg su smatrali bespotrebним te ga opisali da je svrha sam sebi. Od prepreka navodili su izazove nedostatka financijskih sredstava za kvalitetnu izvanučioničku nastavu te izrazito nezadovoljstvo podrškom Agencije za odgoj i obrazovanje u provedbi GOO-a.

Na tom tragu, eksplicitno smo pitali učitelje da usporede provedbu GOO-a prije i nakon 2019. godine, tj. donošenja novih kurikulumu međupredmetnih tema. U Tablici 1 vidljivo je da postoje tri aspekta prevladavajućeg mišljenja među učiteljima. Neki od sudionika istraživanja ne vide preveliku promjenu, odnosno smatraju da je glavni faktor provedbe GOO-a individualna aspiracija učitelja za razvoj građanske kompetencije među mladima. Učitelji u isto vrijeme hvale kodificiranost i strukturiranost sadržaja navedenih u kurikulumu što je naposljetku dovelo do pomaka u ozbiljnosti shvaćanja ove teme.

Iz tablice je moguće zaključiti da premda postoji kvalitativni pomak prema većoj percepciji važnosti GOO-a, budući da su ishodi zapisani i strukturirani, nekog većeg pomaka nema. Provedba GOO-a ne može se univerzalno procijeniti jer je autonomija učitelja u tom pogledu velika, a ista nije moderirana koordinacijom unutar škole što ostavlja velik prostor interpretaciji i profesionalnim i osobnim preferencijama izvoditelja nastave.

Tema	Narativ
Nema razlike	<p><i>Ja ne vidim isto nikakvu promjenu, da se vratimo na pitanje. Opet je o ostalo sve na nekom individualnom radu nastavnika i određivanju nekih tema s kojima ćemo se baviti i stvarno mi je grozno, tužno čuti ove priče drugih škola, ja ne znam.</i></p> <p><i>Ja baš neku razliku ne vidim. Jedva se provodi zato što, radi pandemije, radi svih tih ograničenja, ako ništa drugo.</i></p> <p><i>Pa znači, otkad je službeno od prije znači službenog donošenja i danas ove školske godine recimo, nema neke posebne, osim što nama je to integrirano u udžbenike. Mislim bilo i prije, bilo i prije. Sad, eto, pišemo, na primjer te ishode, dosad nismo nešto pisali, a imali smo te 2019. i 2020. popriličan pressing navođenja tih mapa, na pisanje znači, puno se moralo pisati dok nije Ministarstvo to ukinulo, to silno pitanje. Zapravo, što se tiče rada nije se ništa promijenilo unazad eto 20 i koliko godina</i></p>
Strukturiranost	<p><i>Kurikulum međupredmetne teme građanskog odgoja i obrazovanje, sve je lijepo onako navedeno, taksativno navedenog prvog osnovne, odnosno od prvog ciklusa do zadnjeg i točno vidiš peti, šesti, odnosno treći, četvrti i peti očekuje se to. Šesti, sedmi, osmi očekuje se to. Baš je fino to složeno. Ishodi i sve ono.</i></p>
Ozbiljnije shvaćanje	<p><i>Mislim da se možda malo ozbiljnije shvaća, ovaj tim više što međupredmetne teme su postale dio naših kurikuluma predmetnih i naravno i van nastavnih aktivnosti. I tako dalje. Jedino što je zanimljivo da taj dio edukacije o građanskom odgoju. Nekako je on prilično prepušten slučaju.</i></p>

Tablica 1. Usporedba viđenja provedbe GOO-a prije i nakon 2019. godine. Izvor: autori

Na temelju ovih nalaza u komparativnoj perspektivi, moguće je zaključiti da su i prednosti i nedostaci ovakve provedbe prije i nakon donošenja novog kurikuluma međupredmetne teme relativno slični, odnosno da je moguće navesti s jedne strane tehničke aspekte provedbe, a s druge strane sadržajne. Tehnički se aspekti prvenstveno tako ogledaju u suradnji i koordinaciji učitelja što nije specifikum samo GOO-a već i drugih međupredmetnih tema. S druge strane, sadržajni aspekti uključuju diskusiju o osposobljenost učitelja za provedbu međupredmetnih sadržaja, utjecaj GOO-a na razvoj i kompetenciju učenika te (ne) benevolentnost društveno-političkog okruženja s obzirom na GOO.

Zaključak i preporuke

Istraživanje Provedba međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj druga je iteracije istraživanja provedbe GOO-a među učiteljima koje je provedeno 2022. godine. Uvođenjem kurikulumu međupredmetnih tema 2019. godine, građanski odgoj i obrazovanje dobio je na važnosti kao sadržajna tema unutar obrazovne politike. Međutim, kvalitativni istraživački nalazi vrlo su jasno još jednom pokazali da u Hrvatskoj postoji diskrepancija između proklamiranog i realiziranog.

Prvi nalaz odnosi se na preklapanje kodova iz kategorije Provedba i Prepreke. Analizom kodova i njihovom kontekstualizacijom zaključeno je da učitelji s kojima se razgovaralo opise provedbe građanskog odgoja i obrazovanja često vežu za probleme. Iako pitanja iz tog dijela nisu bila usmjerena na način da se traži normativna procjena učitelja o provedbi, već samo opis provedbe, sudionici istraživanja su opis provedbe uglavnom vezali za negativne aspekte. Ovaj nalaz je koherentan i s rezultatom istraživanja o pozitivnim stranama provedbe. Naime, učitelji koji navode pozitivne strane (provedbe) GOO-a vrlo često te pozitivne strane uparaju s negativnim. Drugim riječima, nakon što iznesu pozitivan sud o nekom aspektu provedbe, uokviruju ga u neki od negativnih. Ova dva nalaza važna su jer pokazuju da je provedba, iz perspektive provoditelja, ipak manjkava, odnosno da postoji veći prostor za njezin napredak. Diskurzivno, uokviravanje pozitivnih tema u negativni okvir, odnosno nenormativnih proceduralnih praksi u negativne aspekte jasno pokazuje smjer razmišljanja ispitanika, što je fenomen detaljno opisan u literaturi o političkom diskursu (Wilson, 2015).

Drugi nalaz koji se ističe je prevalentnost nesustavnosti. U aspektima razgovora s učiteljima o tehničkoj strani provedbe GOO-a ističe se da je provedba GOO-a na razini škole izazovna i to u vidu komunikacije s kolegama i ravnateljima. Naglašava se nužnost kvalitetne koordinacije, ali i čest izostanak iste. Naravno, iskustva se razlikuju od škole do škole. Tako neke škole, prema iskustvima učitelja, kvalitetnije provode GOO, neke manje kvalitetno, neke imaju dobru suradnju s lokalnom zajednicom, neke ne. Kod nekih učitelja prevladava intrinzična motivacija za ovim temama, a kod nekih ne, što utječe na kvalitetu usvajanja kompetencija kod učenika. Ovakvom neusklađenošću provedbe svakako se treba pozabaviti i obrazovna politika, na razini škole, ali i države. Ukoliko se želi kvalitetno ostvarivati predviđene ishode GOOa i razvijati građansku kompetenciju mladih, potrebno je uspostaviti sustav koordinacije provedbe međupredmetnih tema na razini škola.

Posljednji nalaz koji je ovo istraživanje objelodanilo jest potreba učitelja za edukacijom. Učitelji tako ističu da je njihova inicijalna edukacija bila manjkava i u pogledu metodike provedbe međupredmetnih sadržaja, ali i sadržajnom aspektu građanskog odgoja i obrazovanja. Isto misle i o stručnom usavršavanju. Izražavaju dakle dvostruku potrebu – jedna je za edukacijom o razvoju građanske kompetencije, a druga o načinima izvedbe međupredmetnih tema. Nadalje, iz nalaza istraživanja može se zaključiti da učitelje treba osnažiti i za kvalitetniju komunikaciju s dionicima koji su sastavni dio provedbe GOO-a – ravnateljima, roditeljima i lokalnom zajednicom. Isto tako, nužno je potaknuti učitelje na iniciranje i/ili kreiranje poticajnog okruženja za suradnju između članova tima unutar i izvan škole. Drugim riječima, učiteljima bi od pomoći bilo znati kako inicirati i koordinirati suradnju, a s ciljem razvoja ishoda propisanih u kurikulumu.

Zaključno, provedba građanskog odgoja i obrazovanja nedovoljno je sustavna te ovisi o brojnim faktorima. Međupredmetne teme, iako jesu suvremeni didaktički doseg, i dalje su relativna novina u hrvatskom obrazovnom sustavu za što je potrebno kvalitetnije osposobiti

učitelje. Građanski odgoj i obrazovanje zbog svoje sadržajne i izvedbene eklektičnosti predstavlja izazov za implementaciju te iako ovako koncipiran ima svojih pozitivnih strana, u konačnici prevladavaju manjkavosti. Potrebno je uložiti mnogo više napora u osiguravanju koordinacije u provedbi ovakvih međupredmetnih modela, uložiti više truda u inicijalnu edukaciju i profesionalno usavršavanje učitelja o sadržajima i metodama te usmjeriti pažnju na daljnje stvaranje poticajnog okruženja za raspravu o kvalitetnoj provedbi građanskog odgoja i obrazovanja.

Popis literature

- Bagić, D. (2011). *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. GONG, Fakultet političkih znanosti.
- Baketa, N., Bovan, K. i Matić Bojić, J. (2021) *Istraživanje političke pismenosti učenika završnih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj. Istraživački izvještaj*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Edelstein, W. (2015). Education for democracy: cooperation, participation and civic engagement in the classroom. U: *Social relations in human and societal development* (19-31). Palgrave Macmillan, London.
- Griggs, V., Holden, R., Lawless, A. i Rae, J. (2018). From reflective learning to reflective practice: assessing transfer. *Studies in Higher Education*, 43(7), 1172-1183.
- Ilišin, V. i Spajić Vrkaš, V., ur. (2017) *Generacija osujećenih: mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Ilišin, V. ur. (2014) *Sociološki portret hrvatskih studenata*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu
- Ilišin, V. (2007) *Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: kontinuitet i promjene*. U: Ilišin, V. i Radin, R. ur. *Mladi: problem ili resurs*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Ilišin, V. (2005) *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Zagreb.
- Ilišin, V. (2002). *Mladi i politika*. U: Ilišin, V., Radin, F. *Mladi uoči trećeg milenija*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Kolb, D. A., Boyatzis, R. E., i Mainemelis, C. (2001). *Experiential learning theory: Previous research and new directions*. U: R. J. Sternberg & L.-F. Zhang (ur.), *The educational psychology series. Perspectives on thinking, learning, and cognitive styles* (pp. 227–247). Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- Kovačić, M., i Horvat, M. (2016). *Od podanika do građana: razvoj građanske kompetencije mladih*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Monaghan, M. (2010). Having 'Great Expectations' of Year 9: Inter-disciplinary work between English and history to improve pupils' historical thinking. *Teaching History*, (138), 13.
- Spajić-Vrkaš, V. (2014). *Eksperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja: Istraživački izvještaj*. Mreža mladih Hrvatske.
- Wilson, J. (2015). *Political discourse*. Tannen, D., Hamilton, H., Schiffrin, D. (ur.) *The handbook of discourse analysis*. Wiley & Sons.

Kovačić, M., N. Baketa i M. Bajkuša (2023.) Provedba međupredmetne teme “Građanski odgoj i obrazovanje” u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj: rezultati kvalitativnog istraživanja. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

Izdavanje ove publikacije sufinancirano je sredstvima Foundation Open Society Institute.